

شناسایی و معرفی ظرفیتهای رودخانه ارس

درخواست انجام طرح پژوهشی (RFP)

بیان مساله

استان آذربایجان شرقی در سمت شمال، با کشورهای آذربایجان، ارمنستان و جمهوری خودمختار نخجوان به طول ۲۳۵ کیلومتر دارای خط هم‌جواری است و مرز مشترک این استان با کشورهای فوق را رود ارس تشکیل می‌دهد.

شهرستان خدا آفرین با جمهوری آذربایجان و شهرستان جلفا با جمهوری ارمنستان و جمهوری خود مختار نخجوان هم مرز است.

رود ارس از کوه‌های مین‌گول داغ (هزار برکه) در ترکیه سرچشمه گرفته و پس از طی ۱۰۷۲ کیلومتر در نهایت به دریای خزر می‌ریزد. در مسیر رودخانه ارس در داخل کشور ما، رودهای ساری سو، زنگمار، قطورچای، دره رود، حاجیلرچای و آق بیگلر از ساحل راست (جنوب) به آن متصل می‌گردند رودخانه ارس از محدوده سه استان آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و اردبیل می‌گذرد و شاه رگ حیاتی منطقه محسوب می‌شود. در این رودخانه میانگین درصد اکسیژن محلول برای ۴۰ نمونه ۹۳/۷۹ درصد بوده و متوسط آن‌ها ۹۱/۱۵ درصد هست. با توجه به اعداد و ارقام و تطبیق آن‌ها با طبقه‌بندی کیفی رودخانه‌ها می‌توان گفت، رودخانه ارس از نظر کیفی جزو رودخانه‌های خوب و مناسب بوده و از قدرت خودپالائی خوبی برخوردار است. کیفیت آب رودخانه ارس در ایستگاه صنم بلاغی از نظر کشاورزی و شرب، در تمام فصول سال (متوسط) برآورد شده است.

حوزه آبریز رودخانه ارس در کشور در محدوده مختصات جغرافیایی ۰۳' و ۴۴° تا ۴۱' و ۴۸° طول شرقی و ۴۷' و ۳۷° تا ۴۶' و ۳۹° عرض شمالی قرار گرفته است. این حوضه از نظر تقسیم‌بندی هیدرولوژیکی جزئی از حوضه آبریز دریای خزر محسوب می‌شود. با توجه به اینکه استان آذربایجان شرقی در منطقه کوهستانی قرار گرفته است به‌طور طبیعی اختلاف ارتفاع یکی از ویژگی‌های بارز این منطقه است. به‌طوری‌که مرتفع‌ترین نقطه در استان، قله سهند با ارتفاع ۳۷۱۰ متر و پست‌ترین نقطه آن در کنار رودخانه ارس، یعنی زمین‌های ساحلی رودخانه در شهرستان کلیبر با ارتفاع ۱۶۰ متر است، محدوده حوضه آبریز ارس در سمت شمال استان مساحتی معادل ۱۴۱۳۶۱۱ هکتار را شامل می‌شود و شهرستان‌های جلفا، کلیبر، خداآفرین، اهر و مرند عمدتاً در محدوده این حوضه قرار دارند. در بخش بزرگی از امتداد رودخانه ارس در برخی از سرشاخه‌های آن خطر طغیان وجود دارد. علاوه براین، زمین‌های اطراف قطورچای و نازلوچای و زنوزچای نیز در معرض خطر طغیان این رودخانه‌ها هستند. حواشی جنوبی رودخانه ارس، که بخش‌های شمالی شهرستان‌های خداآفرین، ورزقان و شرق شهرستان جلفا را تشکیل می‌دهند دارای محدوده بارش سالانه ۲۵۰-۳۰۰ میلی‌متر هستند.

از چالش‌های مرتبط با رودخانه مرزی ارس به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

۱- سد سازی‌های انجام گرفته در بالادست رود ارس در کشور ترکیه

۲- بهره‌وری پائین منطقه (آب، هدر رفت محصولات کشاورزی در دوره برداشت از انبار و سیلو و سردخانه و.....)

۳- سهم اندک از درآمدهای ارزی در مقایسه با پتانسیل‌های موجود در مناطق حاشیه رود ارس.

۴- ناچیز بودن سرمایه‌گذاری‌های خارجی نسبت به موقعیت هم‌جواری با کشورهای هم‌مرز با هدف نقش آفرینی فعال در بازارهای خارجی کشور های حوزه CIS و در نهایت بازارهای جهانی.

- ۵- لزوم انتقال تکنولوژی های جدید به منطقه.
- ۶- سهم پایین منطقه در اقتصاد استان و لزوم ایجاد اشتغال پایدار در منطقه.
- ۷- لزوم ارتقاء سهم منطقه در ارزش افزوده بخش کشاورزی.
- ۸- ضرورت ارتقاء سهم گردشگری منطقه.
- ۱۰- لزوم کنترل رشد بی رویه و ناهمگون توسعه شهری در منطقه.
- ۱۱- گسترش مراکز سکونتگاهی در جنوب شرقی (منطقه کلیبر) و نواحی شمالی (اطراف رودخانه ارس) که با گسترش زمین های کشاورزی و توسعه راه های ارتباطی، با استفاده از دستگاه های سنگین همراه بوده (روند افزایشی تغییرات پوشش گیاهی اکوسیستم جنگل)، فرسایش خاک و تخریب سایر اکوسیستم های مرتبط با جنگل در منطقه ارسباران.^۱
- ۱۲- مهاجرت از منطقه و اشتغال ناپایدار.
- ۱۳- وجود مخاطرات زیست محیطی در منطقه.
- ۱۴- تاب آوری پایین در مقابل مخاطرات طبیعی در نوار مرزی.
- ۱۵- لزوم برنامه ریزی دقیق و استفاده از طرح های توسعه شهری که چشم انداز های منطقی و توسعه پایدار برای شهر ترسیم کرده اند و استفاده از الگوی های رشد فشرده شهر من جمله رشد هوشمند و «نو شهرگرایی».
- ۱۶- لزوم تقویت اجرای الگوی کشت.
- ۱۷- لزوم یکپارچه سازی اراضی و کشاورزی مکانیزه.

ضرورت و اهداف انجام طرح

ظرفیت های موجود در بخشهای مختلف اقتصادی در پهنه های ارس - جلفا و ارس - کلیبر در جهت نیل به اهداف توسعه اقتصادی و فضایی منطقه و بر پایه پیشران ها، اهداف و راهبردهای پیشنهادی در اسناد و مطالعات آمایش مشخص گردیده است. معرفی پروژه های پیشنهادی و جانمایی فعالیتهای مرتبط متناسب با توان اکولوژیکی در این پهنه ها از جمله ضرورت اجرای این طرح می باشد.

اهداف کلان این طرح شامل:

۱. استفاده از ظرفیتهای بالقوه موجود در منطقه
۲. شناسایی پهنه های مناسب در بخش کشاورزی
۳. شناسایی و معرفی ظرفیتهای متنوع گردشگری منطقه

^۱ - منطقه ارسباران با وسعت ۸۶۴۳۷ هکتار در شهرستان های کلیبر و خدا آفرین قرار داشته و از سال ۱۳۴۶ به عنوان منطقه ممنوعه شکار و در سال ۱۳۵۲ به عنوان منطقه حفاظت شده ارسباران و از سال ۱۳۵۵ به عنوان ذخیره گاه زیست کره تحت مدیریت قرار گرفته است، بیشترین ارتفاع مربوط به سحراما داگی که ۲۸۸۷ متر ارتفاع دارد و پست ترین ارتفاع در قسمت شمال شرقی و حاشیه رود ارس با ارتفاع ۲۸۰ متر مربوط می شود.

۴. استفاده از ظرفیتهای صنعتی ایجاد شده در منطقه آزاد تجاری ارس

۵. شناسایی پهنه های مناسب سکونت

۶. شناسایی و معرفی ظرفیتهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی منطقه

منطقه مورد مطالعه:

پهنه های آمایش ارس - جلفا و ارس - کلیبر (شامل شهرستانهای جلفا، خدآفرین و کلیبر)

زمان مورد نیاز:

یک سال

روش پیشنهادی:

روش پژوهش از نوع کتابخانه ای و توصیفی (Descriptive research method)
از طریق فرآیند جمع آوری داده ها) و بررسی پتانسیل های و مسائل منطقه است.

شرح خدمات:

۱- کلیات

۲- بررسی اسناد بالادستی و منابع مطالعاتی

(۱) اسناد و مطالعات آمایش سرزمین

(۲) برنامه های پنج ساله

(۳) مطالعات طرح اشتغال روستایی (جز ۱ بند الف ماده ۲۷ قانون برنامه ششم)

۳- شناخت وضع موجود

(۱) موقعیت جغرافیایی

(۲) وضعیت ژئوپلتیکی

(۳) محیط زیست و منابع طبیعی

(۴) منابع آب و خاک

(۵) جمعیت و نیروی انسانی

(۶) صنعت و معدن

(۷) کشاورزی

(۸) خدمات

۴- فرصت های و تهدیدهای موجود در منطقه (حاشیه رودخانه مرزی ارس)

۵- راهبردها ، سیاستها و برنامه های آمایش سرزمین

- (۱) پهنه ارس - جلفا
- (۲) پهنه ارس کلیبر
- ۶- معرفی پروژه های کلیدی پیشنهادی به تفکیک شهرستان (جلفا - خدآفرین - کلیبر)
 - (۱) بخش کشاورزی (تغییر الگوی کشت، کشت فراسرزمینی، کشت گلخانه ای)
 - (۲) بخش صنعتی (تجیره های تولید و زنجیره های تامین)
 - (۳) بخش معدنی (استخراج و فراوری ماده های معدنی)
 - (۴) بخش خدماتی (معافیت های مالیاتی منطقه آزاد، جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش های مولد، جذب و انتقال تکنولوژی، افزایش تولید و ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی، ورود به بازارهای جهانی و گسترش و تنوع واردات و صادرات)
- ۷- پهنه بندی اراضی (موجود، قابل توسعه و افق ۱۴۲۰) متناسب با توان اکولوژیکی در مقیاس ۱:۱۰۰۰۰ (منطقه)
 - (۱) پهنه های کشاورزی
 - a. زراعت
 - b. باغداری
 - c. دامپروری
 - d. صنایع تبدیلی
 - e. کشت فراسرزمینی
 - (۲) پهنه های زیست محیطی (مرتفع و جنگل)
 - (۳) پهنه های صنعتی (ناحیه، شهرک، لکه صنعتی)
 - (۴) پهنه های معدنی
 - (۵) پهنه های سکونتگاهی (شهری و روستایی)
 - (۶) پهنه های خدماتی
 - a. گردشگری
 - b. لجستیک
 - c. بهداشتی و درمانی
 - d. آموزش عالی
- ۸- جمع بندی و ارایه گزارش نهایی در چارچوب اهداف طرح

نتایج مورد انتظار

شناسایی و معرفی ظرفیتهای های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی رودخانه ارس دست یابی به راهکارها و راهبردهای توسعه منطقه ای اطراف رودخانه ارس